

УДК 37.013.2

Лавренчук Юрій Миколайович

здобувач Південнослов'янського інституту

Миколаївський національний університет імені В.О.Сухомлинського

lav.yura@gmail.com

ГУМАНІСТИЧНИЙ ІДЕАЛ М.І. ПИРОГОВА

Анотація. У статті характеризуються педагогічні погляди М.І.Пирогова у світлі гуманістичної педагогіки та педагогічної антропології. Здійснено аналіз вимог педагога щодо організації навчально-виховного процесу в навчальних закладах. Розкрито зміст і виявлено специфічні риси гуманістичної спрямованості поглядів педагога-гуманіста. Досліджено та проаналізовано гуманістичний ідеал вченого. Встановлено актуальність гуманістичного ідеалу Миколи Івановича Пирогова.

Ключові слова: М.І. Пирогов; педагогічні погляди; гуманістичні цінності; гуманістичний ідеалізм; загальнолюдська освіта; гуманістичний ідеал.

На сучасному етапі розвитку української держави особливої актуальності набувають проблеми виховання та самовиховання творчої особистості на засадах гуманістичних цінностей. Сучасні підходи у сфері освіти зосереджують увагу науковців та педагогів на гуманістичному процесі навчання та виховання, сприяють забезпеченню всебічного розвитку людини як особистості та найвищої суспільної цінності, гармонійному розвитку її здібностей та талантів, формуванню справжніх громадян, здатних до свідомого суспільного вибору[1]. Більш детального аналізу заслуговує педагогічна спадщина М. І. Пирогова, великого педагога-гуманіста, який у своїй педагогічній діяльності розглядав проблеми гуманістичного виховання та навчання.

Мета даної статті полягає в дослідженні та аналізі гуманістичного ідеалу М.І. Пирогова.

Аналізуючи тогочасне суспільство, Микола Пирогов дійшов висновку, що воно не розуміє сутності, мети та сенсу людського існування, відмінностей між особистісною та громадянською позицією особистості, чітких моральних переконань та стійкої світоглядної позиції, які, на його думку, склали основу християнської моралі, яка відображається в суспільному та особистому житті кожної людини. Проте, педагог побачив невідповідність релігійних істин та реальної

поведінки більшості людей, «действующих по взглядам на жизнь произвольно ими принятым, и вовсе не согласным с религиозными основами воспитания, или вовсе без всяких взглядов. Мы видим, что ... огромная толпа следует бессознательно, по силе инерции»[4, 32]. М.І Пирогов був переконаний, що кожна людина повинна зробити свій життєвий вибір «во что он верует и что признает... верует ли в Бога и признает ли его существование». В «Вопросах жизни» педагог порушив проблему формування світогляду людини. «К чему вы готовите вашего сына? – Быть человеком, отвечал я... Правда это или нет»[4, 29]. Педагог сформулював проблеми, якими займалась не тільки педагогічна наука, але й були присвячені численні філософські праці: необхідність визначення світоглядної позиції особистості, розкриття за допомогою виховання сутності людської природи, сенсу людського існування.

Таким чином, Микола Іванович порушив проблему взаємозв'язку філософії і педагогіки, метафізики і науки. Справедливими є слова К. Ушинського, що він «первый у нас взглянул на дело воспитания с философской точки зрения и увидел в нем не вопрос школьной дисциплины, дидактики или правил физического воспитания, но глубочайший вопрос человеческого духа — “вопрос жизни”»[6, 171]. Визначаючи віру та релігію основним джерелом моральних цінностей та ідеалів, Микола Іванович вважав, що для педагогіки необхідна філософія, тому що осмислення предмета науки про виховання людини як метафізичної двоїстості особистості, яка поєднує в собі дух і матерію, можливо лише за допомогою філософських методів[3, 65]. Педагог говорив про необхідність обґрунтування філософських основ освіти, за допомогою яких буде реалізоване завдання, а саме – збереження традиційних православних ціннісних пріоритетів. О. Доля виділила наступні філософсько-педагогічні позиції вченого: визнання неможливості існування педагогіки без її антропологічного обґрунтування; вивчення людини як такої, яка виховується з метою узгодження педагогіки з природою людини; зіставлення питань виховання та навчання із розумінням природи та призначення людини [2].

В природі людини Микола Пирогов розрізняв два рівнозначні елементи: людину внутрішню (власне людину) та зовнішню (чиновник). Оскільки духовність міститься у внутрішній людині, то в першу чергу необхідно дати «созреть и окрепнуть», «выработаться и развиться внутреннему человеку», а потім підкорити зовнішнього. Педагог переконував, що гармонійно розвинена людина буде в гармонії з собою, і з суспільством, не втративши в ньому своєї самості і водночас не буде відриватись від нього своєю самостійністю. Тому педагог виступав за гармонійний розвиток дитини, організацію навчально-виховного процесу відповідно до особливостей внутрішнього духовного світу дитину, розвитку її внутрішнього «Я».

Микола Пирогов також вважав можливою диференціацію людей за світоглядною позицією: «зоологічна людина», яка добре адаптована до реальності і не мучиться в сумнівах, щоб пізнати сенс життя; та «людина моральна», яка «плохо подлежит настоящему», для якої пошуки життєствердження є проявами духу. Ідеал людини М. Пирогова більше відповідає другому типу – моральному, основаному на релігійних основах та духовній культурі. Віра, на думку педагога, є особливою психічною здібністю людини, яка найбільше відрізняє її від тварин. Саме тому, педагог наполягав на гармонійному розвитку духовної та розумової сторони особистості. Педагог вказував, що формування світогляду особистості залежить від розуміння та постановки цілей педагогічної діяльності та їх дотримання. Микола Іванович писав, що багато людей не надають принципового значення проблемі життєвого вибору. Причиною цього він вбачав у тому, що одні люди отримали від природи «жалкую привилегию на идиотизм», а інші – живуть за інерцією.

Микола Пирогов дійшов висновку, що існує багато світоглядних позицій, що суперечать одна одній, але істинно правильною педагог вважав тільки позицію релігійної моральності. Під час виховання в людини формується прихильність до тієї чи іншої світоглядної позиції, але те, якою вона буде залежать від психічних особливостей людини, її соціального оточення. Педагог писав, що більшість людей не задумуючись приймають уже наявні в суспільстві світоглядні позиції, але є й люди з «притязаниям на ум, чувство, нравственную волю», які усвідомлюють невідповідність між релігійно-моральними ідеалами, проголошеними суспільством та

реальним життям. В «Вопросах жизни» педагог пропонував три шляхи вирішення цієї проблеми: «или согласить нравственно-религиозные основы воспитания с настоящими направлениями общества. Или переменить направление общества. Или, наконец, приготовит нас воспитанием к внутренней борьбе, неминуемой и роковой, доставит нам все способы и всю энергию выдержать неравный бой» [4, 36]. Микола Пирогов вважав, що тільки третім шляхом, а саме – шляхом виховання, можна вирішити цю проблему. При чому метою такого виховання не повинна бути лише передача професійних знань та умінь, не виховання «негоціантов, солдат, моряков, духовных пастырей или юристов», а виховання людини.

Великий вплив на формування особистості має диференційований навчально-виховний процес, який педагог поділяв на навчання – свідоме та цілеспрямоване керівництво теорією того чи іншого предмету; та виховання – яке відбувається як цілеспрямовано так і ситуативно. Педагог підкреслював, що напрями виховання залежать від світоглядних позицій в суспільстві. Він виділяв три основні світоглядні основи в сучасному йому навчально-виховному процесі: перша – «мы пристаем к одной какой-нибудь толпе и ...увлекаясь материальным стремлением общества, забываем основную идею Откровения;» друга – «мы начинаем дышать враждою против общества. Оставаясь еще верными основной мысли христианского учения, мы чувствуем себя чужими в мире искаженного на другой лад паганизма... »; третя – « мы отдаемся произволу... мы оставляем вопросы жизни нерешенными, избираем себе в путеводители случай»[4, 32-34]. Звідси, на думку педагога, випливає роздвоєння освіти, її поділ на загальну та спеціальну.

Микола Пирогов був прихильником гуманістичного навчання та виховання, під яким він в той час розумів «загальнолюдське виховання». Він переконував, що досягнути моральної досконалості та певного рівня культурного розвитку можливо лише за допомогою «гуманітарної» освіти. Під гуманітарним знанням педагог розумів, знання, які є необхідними для кожної людини, що передаються із покоління в покоління як «свительник на жизненном пути и древнего, и нового человека». Гуманітарні науки дають змогу виховати повноцінну особистість шляхом впливу на внутрішні якості людини. Микола Пирогов писав, що цілі навчання та виховання

вимагають великих зусиль: по-перше, дитина повинна мати інтелектуальні здібності та здатність відчувати - « иметь от природы – притязание на ум и чувство»; по-друге, дуже важливою є свобода для розвитку вищезгаданих здібностей; по-третє, необхідне релігійне виховання, яке складає моральну основу особистості та визначає її світоглядну позицію.

Варто зазначити, що Микола Іванович не відкидав спеціалізацію навчання, але критикував її передчасність в плані того, що вона сприяла розвитку «вузькопрофільності» та обмежувала світоглядні перспективи. Джерелом педагогічних травм педагог вважав – нав'язування особистості суспільством, сім'єю та державою світоглядних позицій щодо вибору професії, що в результаті призводило до того, що дитина не встигнувши сформувати свій світогляд розривалася між категоріями «быть» (справжнє буття) та «казаться» (надумане буття), відбувається підміна, яку Пирогов називає «самостилизацией сознания».

Педагог був переконаний, що морально-духовний розвиток особистості можливий за допомогою пробудження пізнавальних здібностей та поширення науки, тому що в «науке кроется такой нравственно-воспитательный элемент, который нигде не пропадет». «Живое слово науки говорит не одному только уму. Оно проникает глубже и облагораживает сильне натуру юного человека, чем все дисциплинарные надзоры»[4, 38]. Знання в педагогічному доробку М. Пирогова виступали елементом не тільки освітнім, але й виховним. Проте педагог наголошував, що виховну функцію наука виконує доти, поки вона має творчий характер.

Микола Пирогов переконував, що виховання потрібно розпочинати з раннього віку, роблячи при цьому акцент на сімейне виховання. В листах до своєї дружини Микола Іванович критикував постановку жіночої освіти в Росії. Низьке положення жінки в очах тогочасного суспільства не дозволяло жінкам виконувати їхнє основне завдання, а саме – «ухаживать за колыбелью человечества» [3]. В сім'ї педагог Микола Пирогов бачив більше можливостей для особистісного формування дитини ніж в школі. Педагог запропонував проект реформи шкіл, акцентуючи увагу на їх наступності. Педагог вважав, що крім основних предметів, діти повинні вивчати

закон Божий, Священну історію Старого та Нового завітів, які мають великий вплив на формування у дітей правильного відношення до життя.

В багатьох своїх працях, зокрема в своєму «щоденнику» Микола Іванович відзначав значення індивідуалізації навчання та виховання як прагнення до духовного уособлення. Педагог писав, що поки діти виховуються батьками – все відбувається добре, але як тільки вони переходять до навчальних закладів, особливо закритого типу та зливаються з іншими дітьми – починають «развиваться нравственные недуги.. закрадывается ... воспитательная зараза». Він вважав, що оскільки людське «я» являє собою індивідуалізацію світової свідомості і людина усвідомлює себе в єдності і нероздільності з Богом, то в культурному житті, людина все таки прагне до духовної самостійності, що виражається в творчому процесі.

Таким чином, проаналізувавши гуманістичні ідеї в педагогічному доробку М. Пирогова, ми дійшли висновку, що гуманістичний ідеал педагога характеризується такими положеннями:

1. виховання – це перш за все звернення педагога до «истинного человека», формування в дитини високих людських якостей;
2. формування людини повинне бути пов'язане із її підготовкою до боротьби із суспільним злом і тими вадами, носієм яких є сама людина. «Нужно отличать идеал, к которому мы должны стремиться, от действительности, с которой мы должны беспрестанно бороться» [3, 543];
3. постійна увага до внутрішнього світу дитини, емпатія. «Дайте созреть и окрепнуть внутреннему человеку... научите быть, а не казаться человеком» [3, 96];
4. гармонійний духовний та фізичний розвиток;
5. послідовність та наступність навчання та виховання: спочатку загальнолюдське виховання, а потім профільне навчання;
6. всебічний та вільний розвиток особистості дитини за допомогою різноманітних форм самоактуалізації особистості;
7. виховання справжньої людини та громадянина своєї країни;

8. виховання людини, яка здатна розуміти не тільки своє щастя, але й щастя інших. «Быть счастливым счастьем других – вот счастье земное, вот жизни прямой идеал» [4, 33].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдрафикова А. Р. Гуманистическая парадигма современного педагогического образования / А. Р. Абдрафикова // Вестник Красноярского государственного педагогического университета им. В. П. Астафьева. – 2012. – № 2. – С. 13–17.
2. Доля О. В. Философия Н. И. Пирогова : автореф. дис. [в виде кн. на соиск. ученой степени канд. филос. наук] : 09.00.03 / Доля Ольга Валентиновна ; [Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова ; науч. рук. Маслин М. А.]. – М. : [б. и.], 2009. – 26 с. – Дис. представлена в виде кн. –
3. Пирогов Н. И. Избранные педагогические сочинения / [сост. и авт. коммент. : А. Н. Алексюк, Г. Г. Савенок ; отв. ред. А. Н. Алексюк] ; АПН СССР). – М. : Педагогика, 1985. – 493, [3] с. – Библиогр. : с. 489–491. – (Серия «Педагогическая библиотека»).
4. Пирогов Н. И. Вопросы жизни. Дневник старого врача / Н. И. Пирогов, [Сост. А. Д. Тюриков]. – Иваново, 2008. – 427 с.
5. Посмертные записки Николая Ивановича Пирогова : [продолжение] // Русская Старина. – 1885. – Т. 45, январь. – С. 1–54 ; Т. 45, февраль. – С. 260–310 ; Т. 45, мартъ. – С. 481–526 ; Т. 46, апрель. – С. 1–52 ; Т. 46, май. – С. 229–264 ; Т. 46, июнь. – С. 455–480.
6. Ушинский К. Д. Педагогические сочинения Н. И. Пирогова // Избранные педагогические сочинения : в 2 т. / К. Д. Ушинский. – М. : Педагогика, 1974. – Т. 1 : Теоретические проблемы педагогики. – С. 160–215. – (Педагогическая библиотека / АПН СССР).
7. Филосемит Николай Пирогов [Электронный ресурс] // Глобальный еврейский on-line центр : [сайт]/Стиль жизни. – Режим доступа : <http://www.jewish.ru/style/press/2009/08/news994277525.php>. – Назва з екрану.

Рецензент

Якименко С. І. – канд. пед. наук, проф.

Стаття надійшла до редакції 12.07.2014

ГУМАНИСТИЧЕСКИЙ ИДЕАЛ Н.И. ПИРОГОВА

Лавренчук Юрий Николаевич

соискатель Южнославянского института

Николаевский национальный университет имени В.А. Сухомлиного

lav.yura@gmail.com

Аннотация. В статье характеризуются педагогические взгляды Н.И.Пирогова в свете гуманистической педагогики и педагогической антропологии. Осуществлен анализ требований педагога к организации учебно-воспитательного процесса. Раскрыто содержание и выявлены специфические черты гуманистической направленности

взглядов Н.И. Пирогова. Исследован и проанализирован гуманистический идеал педагога. Установлено актуальность гуманистического идеала Н.И. Пирогова.

Ключевые слова: Н.И. Пирогов; педагогические взгляды; гуманистические ценности; гуманистический идеализм; общечеловеческая образование; гуманистический идеал.

HUMANISTIC IDEAL OF M. I. PIROGOV

Yuriy M. Lavrenchuk

PhD candidate in pedagogics

Mykolajiv Vasylj Sukhomlynskyj National Pedagogical University, Mykolajiv

lav.yura@gmail.com

Abstract. The article analyses M.I. Pirogov's pedagogical views in the light of humanistic pedagogy and pedagogical anthropology. The analysis of M.I. Pirogov's requirements on the organization of the educational process has been done. The content and specific features humanistic orientation of M.I. Pirogov's views have been revealed. The scientist's humanistic ideal has been analyzed. The relevance of humanistic ideal of M. Pirogov has been proved.

Keywords: M.I. Pirogov; pedagogical views; humanistic values; humanistic idealism; universal education; humanistic ideals.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Abdrafikova, A. R. (2012). Humanistic paradigm of modern teacher education. Bulletin of Krasnoyarsk State Pedagogical University. No. 2, pp.13-17 (in Russian).
2. Dolja, O. V. (2009). N.I. Pirogov's Philosophy. Extended abstract of candidate's thesis. Moskov: Lomonosov Moscow State University (in Russian).
3. Philo-Semit Nikolaj Pirogov. Retrieved from: <http://www.jewish.ru/style/press/2009/08/news994277525.php>. (in Russian).
4. Pirogov, N.I. (1985). Selected pedagogical works. G. G. Savenok(Ed.). Moscow, Pedagogika Publ. (in Russian).
5. Pirogov, N.I. (2008). Questions of life. The diary of an old physician. A.D. Tjurikov (Ed.). Ivanovo. (in Russian).
6. The Posthumous Papers of Nikolaj Ivanovich Pirogov.(1885). Russkaja Starina Publ. (in Russian).
7. Ushinskij, K. D. (1974). Pedagogical works of N.I. Pirogov. Moskov: Pedagogika Publ. (in Russian).